

กระบวนการค้นหาศักยภาพด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองแข็งน้อย ตำบลกฤษณา
อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ

The process of determining the potential by participating in
the development of tourist attractions in Huai Khla Water
Conservation Area, Ban Nong Keng Noi, Kritsana Sub-district,
Khukhan District, Sisaket Province

ธัญพงศ์ สารรัตน์^{1*}, โพธิ์พงศ์ ฉัตรนันทภรณ์² และ ภัทรพล จันทร์เพ็ญ³
Thanyapong Sararat^{1*}, Popong Chutnuntaporn², and Pattaraphon Janpen³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชน 2) ค้นหาศักยภาพการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมและวิถีชีวิตชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการสำรวจพื้นที่บ้านหนองแข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภออุซัน จังหวัดศรีสะเกษ และ 3) เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพและวิเคราะห์ประเมินศักยภาพของพื้นที่ร่วมกับการสัมภาษณ์และค้นข้อมูลสู่ชุมชนด้วยการจัด

¹ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ e-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

² อาจารย์สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
e-mail: popong.c@sskru.ac.th

³ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ e-mail: pattaraphon.j@sskru.ac.th

* ผู้ประสานงานหลัก: ธัญพงศ์ สารรัตน์

¹ Position Lecturer in Social Studies Program Faculty of Education Sisaket Rajabhat University
e-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

² Position Lecturer in Art and Design Program Program Faculty of Humanities and Social Sciences Sisaket Rajabhat University e-mail: popong.c@sskru.ac.th

³ Position Student in Social Studies Program Faculty of Education Sisaket Rajabhat University
e-mail: pattaraphon.j@sskru.ac.th

* Corresponding author: Thanyapong Sararat

ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบภูมิทัศน์ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการวิศวกรรมสังคม โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนและสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ปลาลงน้ำจืด หน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบพื้นที่แหล่งน้ำห้วยคล้าจำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) พื้นที่แห่งนี้มีจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและมีศักยภาพเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงทั้งทางบกและทางน้ำ ประกอบกับ 2) แนวคิดการวางผังเพื่อเชื่อมโยงการเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวเส้นทางเดินชมวัดที่เป็นเกาะกลางน้ำ เส้นทางเดินชมธรรมชาติริมน้ำ และจุดแวะพักเพื่อชมวิว 1 จุด ชุดชมฝายน้ำล้น 1 จุด และพัฒนากิจกรรมใส่บาตรริมน้ำและกิจกรรมจดทะเบียนสมรสปลา โดยมี 3) แนวคิดหลักในการออกแบบที่คำนึงถึงความเหมาะสมและกลมกลืนกับบริบทสภาพแวดล้อมทั้งในส่วนของแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยทักษะวิศวกรรมสังคมที่ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน ทีมวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์และแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเป็นต้นแบบนำไปประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินการให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมได้กับพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นภายใต้ความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์ เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า วิศวกรรมสังคม การมีส่วนร่วม การพัฒนาการท่องเที่ยวการค้นหาศักยภาพ

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the local context of the community 2) determine potential development as a community tourist attraction under the relationship between physical characteristics of the area, activities, and community way of life through the process of community participation by surveying the area of Ban Nong Kheng Noi, Kritsana Subdistrict, Khukhan District Sisaket Province; and 3) to study the physical components and assess the potential of the area, along with interviews and to bring information to the community through workshops; and to continuously develop landscape patterns with the community through the process of social engineers. The participants were community leaders, community tour operators, and freshwater helminth conservation groups from 30 local authorities in charge of the Huai Khla water source. The results of the study revealed that 1) this area has the advantages of tourist attractions and has the potential to be developed as a hub for linking to nearby tourist attractions both by land and by water. 2) Access

to tourist areas, walking paths to see temples in the middle of the water, riverside nature walks, 1 stopover point to view views, 1 set of overflowing dams, development of offering food to monks at riverside activities, and fish marriage registration activities. 3) The main design concept takes into account the suitability and harmony with the environment context, both in the area of development guidelines for landscape design for tourism through the participation process with social engineer skills through the exchange of knowledge between communities. Research teams and related agencies help the community to analyze and solve problems in order to develop the potential of the area as a sustainable tourist destination and be a model for applying and implementing concrete results to other tourism areas under the appropriate and context of the area.

Keywords: landscape, Huai Khla water conservation area, social engineer, participation, tourism development, potential search

1. บทนำ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นหนึ่งในอันดับต้นๆ ที่มีนักท่องเที่ยวเลือกเป็นจุดหมายปลายทางและมีแนวโน้มของนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564, น.6) ทั้งนี้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบแนวคิดการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยมีลักษณะสำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดความสามารถของธรรมชาติที่จะต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก (สมชัย เบญจขย, 2545, น.45) อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดผลทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2539, น.12. และ เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2564, น.9)

อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยวจะมีความน่าประทับใจแก่ผู้อาศัยในชุมชน และนักท่องเที่ยวได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ หนึ่งในปัจจัยที่สำคัญคือ รูปลักษณ์ของชุมชน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และคณะ, 2538, น.24) ซึ่งสามารถทำให้ดีและสวยงามได้ด้วยการออกแบบและจัดการภูมิทัศน์ที่น่าอยู่และเหมาะสมกับการท่องเที่ยว อีกทั้งยังบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยวได้อีกด้วย แต่ในการปฏิบัติหลายพื้นที่กลับมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตามแผนแม่บทการพัฒนาที่ได้ถูกกำหนดนโยบายไว้แล้ว และอาจถูกเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ (ราณี อธิชัยกุล และ รชพร จันทรสว่าง, 2560, น.17) ทำให้รูปแบบภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวที่ปรากฏหลายพื้นที่ยังไม่

ตอบสนองความต้องการของชุมชน อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาภูมิทัศน์เพื่อรองรับแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวคิดหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) (ชนิกายุจน์ จินใจตรง, วารากุล ตันทนะเทวินทร์ และ วราพรรณ ผลโพธิ์, 2561, น.5) หรืออีกนัยยะหนึ่งคือการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง (วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ, 2548, น.17 และ ประชิต สกุระพัฒน์ และคณะ, 2551, น.45)

เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า เป็นระบบนิเวศน้ำจืด มีความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะผืนป่าโคก ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนและพันธุ์สัตว์เฉพาะถิ่น โดยบริเวณกลางแหล่งน้ำครอบคลุมพื้นที่ตำบลกฤษณา อำเภออุซันต์ และบางส่วนของอำเภอดงขี้เหล็ก โดยเฉพาะแหล่งทรัพยากรประเภทปลาตะเพียน และปลาจาละเม็ดน้ำจืดในแหล่งน้ำที่เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ให้กับชาวประมงและชาวบ้านทั่วไปมาช้านาน (พนอม ศรีบุญเรือง, 2564, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันแหล่งน้ำห้วยคล้าแห่งนี้ได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทางเลือกหนึ่งภายใต้ฐานคิดเรื่องการพัฒนาพื้นที่ว่าเมื่อพื้นที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มากขึ้นจะเกิดการพัฒนาและปรับปรุงทั้งด้านโครงสร้างการบริการขั้นพื้นฐาน และการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ในพื้นที่อันจะนำมาสู่คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจที่ดีในชุมชน ดังกล่าวสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นและการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษในการพัฒนาพื้นที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้าบ้านหนองเข็งน้อยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแห่งใหม่ของจังหวัดศรีสะเกษ จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ อันจะนำไปสู่กระบวนการค้นหาศักยภาพพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ ต่อไป นอกจากนี้ในพื้นที่ดังกล่าวยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไทย มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป แนวทางการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมยัง

ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ตลอดจนประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ควรต้องมีส่วนร่วม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ตลอดไป

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

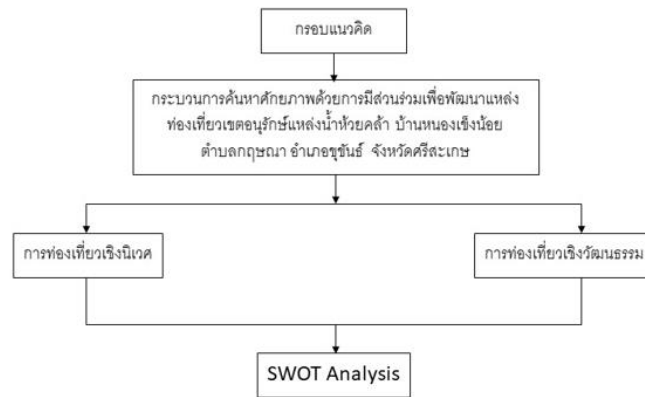
จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษาในประเด็นนี้ แต่มีงานวิจัยที่ กลุ่มเกี่ยวข้องที่สามารถนำมาศึกษาได้ เช่น 1) *กลุ่มงานศึกษาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่นประเทศไทย* เช่น งานวิจัยของเพ็ญศรี มีมูลทอง (2552, น.11-12) เรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนโดยการสร้างจิตสำนึกชุมชนในตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ” จากงานวิจัยนี้เป็นพื้นฐานความรู้ที่ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน และกระบวนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกันในชุมชนที่จะนำประชาชนให้เรียนรู้การแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของสาลินี ทิพย์เพ็ง และคณะ (2555, น.157) เรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอร่อนคูน จังหวัดสกลนคร (2555, น.147) งานวิจัยของศิริพร ศรีสัมพันธ์ (2548) เรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลนครปฐม” งานวิจัยของภูวดล บัวบางพลู (2561, น.94) เรื่อง “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี งานวิจัยของทิพย์สุดา พันธุ์ศรี และรมย์ธีรา สมผิว (2552, น.12-13) เรื่อง “รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา หมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” งานวิจัยของศรารุณี ใจอดทน (2561, น.5) เรื่อง “แนวทางการพัฒนากายภาพแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว จังหวัดนครราชสีมา” งานวิจัยของณัฐนิภรณ์ น้อยเสงี่ยม และคณะ (2562, น.40) เรื่อง “กระบวนการค้นหาศักยภาพด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง” งานวิจัยของรัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ (2562, น.46) เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอำเภอบัว จังหวัดน่าน” โดยทำให้ทราบเป็นข้อมูลพื้นฐานว่าชุมชนแต่ละแห่งมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และมีแผนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์และการจัดการการท่องเที่ยว มีกฎของชุมชนตามพันธะสัญญาชุมชน รวมทั้งกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องให้ผลตอบแทนแก่

ชุมชน มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสุนทรียภาพ สังคม วัฒนธรรม และ วัสดุที่ใช้ต้องสามารถคงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนอื่นๆ และ 2) *กลุ่มงานที่เกี่ยวข้องกับภาพรวมของการท่องเที่ยวเมืองศรีสะเกษ* เช่นงานวิจัยของอุดมศักดิ์ มะโนประพัฒน์ (2560, น.12-13) เรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ” ที่ให้พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษโดยภาพรวม และ 3) *กลุ่มงานที่ว่าด้วยระบบนิเวศของแหล่งน้ำในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ* ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ในงานวิจัยครั้งนี้ได้แก่ งานวิจัยของประดิษฐ์ ศิลาบุตร (2550, น.123-130) เรื่อง “ห้วยสำราญ : แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ” งานวิจัยของธัญพงศ์ สารรัตน์ (2561, น.12-31) เรื่อง “ความสำคัญของห้วยสำราญในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างที่มีต่อเมืองศรีสะเกษ” งานวิจัยของปรณชัย สุพัฒน์ (2555, น.65-70) เรื่อง “โครงการศึกษาคนและสังคมกับการแก้ปัญหาอุทกภัยอย่างยั่งยืนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ “ห้วยสำราญ” จังหวัดศรีสะเกษ และงานวิจัยของปรณชัย สุพัฒน์ (2551, น.43-50) เรื่อง “ความหลากหลายทางชีวภาพกับการคงสภาพเชิงนิเวศแห่งลุ่มน้ำห้วยสำราญ จังหวัดศรีสะเกษ” ซึ่งจากการสำรวจงานวิจัยข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำเค้าโครงและอภิปรายผลในการศึกษาเรื่องนี้ รวมถึงการอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะทางวิศวกรรมสังคม ที่เน้นทักษะการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏในศตวรรษที่ 21 (นงรัตน์ อิสโร, 2564, น.59) และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อเป็นการรักษาสภาพดั้งเดิมของธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด (วรรณ วลัยวานิช, 2539, น.45-46) รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่เน้นการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นและสื่อความหมายถึงแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ (อรรถนันทจักร, 2550, น.6) อันที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ SWOT หรือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพพื้นที่ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน (ปาริชาติ วิลัยเสถียร, 2543, น.17-18)

นอกจากนี้การค้นหาคำศัพท์ของแหล่งท่องเที่ยวด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีความสำคัญในการเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริงในชุมชนจากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการสร้างกระบวนการค้นหาคำศัพท์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และเป็นหนึ่งในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนที่จะต้องอาศัยกระบวนการวางแผนและมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน โดยจำเป็นจะต้องเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป มีการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสมเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีรายได้เข้าสู่ชุมชนแต่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ได้ มีการศึกษาและวางแผนเพื่อส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุด ในขณะเดียวกันของอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด (ยศ สันตสมบัติ, 2540, น.9) และแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เป็นแนวคิดการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่มีการปรับตัวให้ชีวิตและธรรมชาติเกิดความสมดุล (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2538, น.74) ในบริบทท้องถิ่นนั้นๆ ก่อเกิดเป็นสภาพกายภาพของชุมชนบ้านเรือน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเชื่อ และการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังอาศัยทักษะการมีส่วนร่วมทางวิศวกรรมสังคมคือการสำรวจปัญหา ระดมความคิด ประมวลองค์ความรู้ เสนอแนะแนวทางเพื่อการปฏิบัติต่อไปด้วย (นงรัตน์ อัสโร 2564, น.56) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อหาคำศัพท์ของพื้นที่ผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยอาศัยทักษะการมีส่วนร่วมในการสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นทางวิศวกรรมสังคมมาบูรณาการกับการวิจัยในประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอย่างมีส่วนร่วมในเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเชิงน้อย ตำบลกฤษณา อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษในครั้งนี้ด้วย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด (ผู้วิจัย, 2564)

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางกายภาพของเขตนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเชียงน้อย ตำบลกฤษณา อำเภอลำลูกขัน จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เขตนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเชียงน้อย ตำบลกฤษณา อำเภอลำลูกขัน จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่เขตนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเชียงน้อย ตำบลกฤษณา อำเภอลำลูกขัน จังหวัดศรีสะเกษ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการรับทราบข้อมูลและความคิดเห็นเบื้องต้นของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (กุสุมา บุญกาญจน์ และ ชูวิทย์ สุจฉายา, 2558, น.9) คำนึงถึงศักยภาพและความต้องการของชุมชน โดยมีขั้นตอนการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัย หนังสือ เอกสารเผยแพร่ แผนที่ที่เกี่ยวข้องก่อนลงพื้นที่สำรวจ เพื่อทวนสอบความถูกต้องของข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว รวมถึงการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

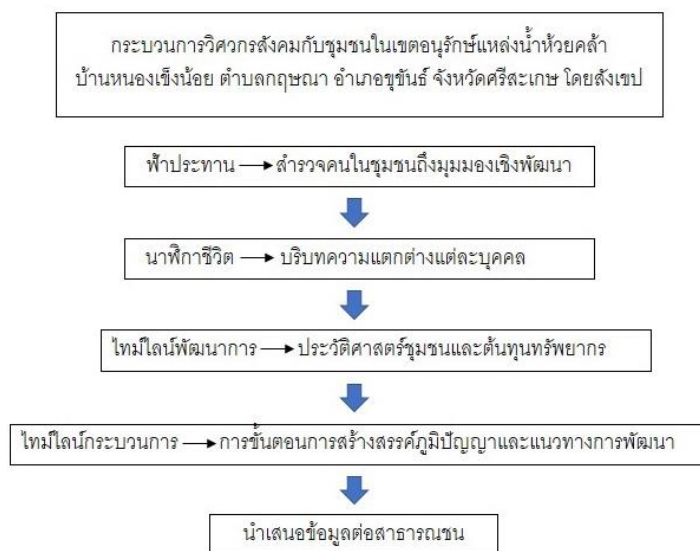
2. สำรวจข้อมูลทางกายภาพพื้นที่แหล่งอนุรักษ์ โดยสำรวจผังและสภาพแวดล้อมโดยรอบที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงพื้นที่ ระบบโครงข่ายการคมนาคมที่เชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ระบบการบริการขั้นพื้นฐานในการรองรับและอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้าง การได้มาซึ่งข้อมูลและตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวในขั้นตอนที่ 1 เป็นการนำข้อมูลการสังเคราะห์ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้อาศัยในชุมชนที่อาศัยในชุมชนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี และเข้าใจบริบทพื้นที่เป็นอย่างดี เป็นการสุ่มแบบเจาะจง โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด การจัดเวทีชาวบ้าน การสาธิตเสวนา และข้อมูลทางกายภาพแหล่งท่องเที่ยวมาวิเคราะห์หาศักยภาพพื้นที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยว

3. จัดประชุมเวทีการมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เพิ่มเติมรายบุคคล เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอความคิดเห็นในด้านการระบุแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และเสนอความคิดเห็นด้านการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่จำนวน 30 คน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่หน่วยงานรับผิดชอบในพื้นที่จำนวน 3 คน ผู้อาศัยในชุมชนจำนวน 19 คน แกนนำชุมชนจำนวน 3 คน และผู้ประกอบการจำนวน 5 คน

4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลพร้อมระบุพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ผ่านกระบวนการวิศวกรสังคม โดยปรับปรุงจากแนวคิดของ นงรัตน์ อีสโร ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการวิศวกรสังคมในชุมชน (ผู้วิจัย, 2564)

5. คืบข้อมูลกลับสู่ชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดในการปรับปรุงพื้นที่ และแก้ไขรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว

6. นำเสนอรูปแบบภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมที่ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสาธารณะระหว่างทีมวิจัยชุมชน และหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อนำไปดำเนินการให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปประเด็นข้อค้นพบได้ 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 บริบทแหล่งท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางกายภาพของเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งจากการวิเคราะห์ SWOT หรือ การวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่และการเดินสำรวจลักษณะทางกายภาพพบว่า พื้นที่แหล่งน้ำห้วยคล้ามีลักษณะเป็นที่ราบป่าโคกและที่ราบลุ่มน้ำ มีเขตน่านน้ำ 613 ไร่ เป็นลำน้ำสาขาของห้วยตามอญ (พะยอม ศรีบุญเรือง, 2564, สัมภาษณ์) มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอวังหินและเป็นต้นน้ำของลำห้วยเล็กๆ หลายสาย ซึ่งจากความแตกต่างทางกายภาพแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมให้ลุ่มน้ำห้วยคล้าในเขตบ้านหนองเข็งน้อยมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นที่เหมาะสมแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการจัดการสภาพแวดล้อม โดยมีความสอดคล้องกับนโยบายการสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวที่กระจายจากเมืองหลักสู่เมืองรอง และยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ของท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษที่มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวที่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2564, น.5) และนโยบาย “บวร” ในการพัฒนาโดยนำเข้ามาจัดการฝึกคุณธรรมจริยธรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกการรักและหวงแหนบ้านเกิดให้กับเยาวชนจนสามารถโน้มน้าวให้เยาวชนร่วมกิจกรรมพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม โดยอาศัยองค์กรภายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม (ภาพที่ 3) ซึ่งนโยบายดังกล่าวจะเป็นปัจจัยสนับสนุน

ให้พื้นที่แห่งนี้มีโอกาสนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้นในทุกๆปี

ด้านแหล่งท่องเที่ยว แสดงการสนทนากลุ่มร่วมกับการสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านทักษะและเครื่องมือของวิศวกรสังคม คือ “ฟ้าประทาน” และ “นาฬิกาชีวิต” ผู้คนมีความเห็นต่างกัน มีมุมมองและประสบการณ์ และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน มาสนทนากัน และพัฒนาสู่เครื่องมือ “Timeline พัฒนาการ” และ “Timeline กระบวนการ” ซึ่งการที่ชาวบ้านสานเสวนากันสามารถสรุปประเด็นได้คือ ชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการระบุตำแหน่งที่ตั้งและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้ลุ่มน้ำแห่งนี้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้แก่ 1) พื้นที่แหล่งน้ำมีแพสาละกลางน้ำ เป็นเขตอุทยาน 2) ทางเดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติบริเวณเกาะกลางน้ำ มีวัดที่พระสร้างขึ้นกลางน้ำ โดยเป็นคณะสงฆ์ที่มาจากสำนักสงฆ์ดงบัง และยังเป็นพื้นที่ศึกษาเส้นทางธรรมชาติที่มีการจัดการดูแลป่าโคกโดยชุมชน มีความอุดมสมบูรณ์ สังเกตได้จากมีพันธุ์ไม้ที่หลากหลายและเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิดโดยเฉพาะปลาตะเพียนและปลาจระเข้มีน้ำจืดที่มีมากในแหล่งน้ำ 3) พื้นที่ศึกษาเส้นทางธรรมชาติและป่าโคกแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และจุดชมวิวน้ำตรงพระพุทธรูปองค์ใหญ่ 4) แหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบการประกอบอาชีพผลิตสินค้ากลุ่มจักสาน (กก ไผ่) ที่เป็นพืชน้ำขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากริมน้ำห้วยคล้า การนำเปลือกหอยที่พบตามริมห้วยมาทำเป็นเครื่องประดับ การทำโลชั่นสมุนไพรจากว่านนางคำ เสดดพังพอน และว่านหางจระเข้ เป็นต้น 5) การท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาร่วมกิจกรรมใส่บาตรสรวด์ ปลอยปลาบึก ปลาสรวย ปลุกป่า ทำพิธีสมรสปลาในเทศกาลวาเลนไทน์ (สัญลักษณ์รูปปั้นปลาคู่) เป็นประจำทุกปี ในช่วงเทศกาล (ถนน พักเกาะ, 2564, สัมภาษณ์) ส่วนจุดอ่อนหรืออุปสรรคที่ควรพัฒนาที่สำคัญคือ พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอยู่ลึกจากถนนเส้นหลักมาก การคมนาคมลำบาก และเป็นพื้นที่ๆ ผู้คนภายนอกยังไม่คุ้นชินเท่าใดนัก รวมถึงผู้คนในชุมชนยังไม่มีประสบการณ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเท่าที่ควร

[illegible]

ภาพที่ 4 แผนที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้าฯ (ผู้วิจัย, 2564)

5.2 ศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า

บ้านหนองแข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์หาศักยภาพพื้นที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองแข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยผ่านกระบวนการวิศวกรสังคม ใช้เครื่องมือ “Timeline พัฒนาการ” และ “Timeline กระบวนการ” เพื่อสืบค้นต้นทุนของชุมชน พร้อมจัดทำผังแสดงที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวโดยนำเสนอลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาและแสดงความคิดเห็นและหาประเด็นร่วมโดยการระบุศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยทักษะทางวิศวกรสังคมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้คนในการสืบค้นจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชน เนื่องจากลักษณะทางกายภาพที่มีรูปแบบการตั้งชุมชนเป็นแนวยาวขนานไปกับชายฝั่งของแหล่งน้ำ และทางเข้ามาชุมชนเป็นทางเล็กเลียบฝายน้ำล้น ทำให้ไม่สามารถที่จะขยายพื้นที่เพื่อปรับปรุงพื้นที่ว่างเป็นที่จอดรถนักท่องเที่ยว ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแถบนี้มีศักยภาพที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ทั้งทางบกและทางน้ำ แต่การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางบกค่อนข้างไกลจากเส้นทางคมนาคมสายหลักและห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นในบริเวณใกล้เคียง ดังนั้นการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงจากอำเภอวังหินทางน้ำจะช่วยประหยัดเวลาการเดินทางได้ดีกว่าทางบก และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องผ่านที่อาศัยของชุมชน ซึ่งเอกชนเป็นผู้ครอบครองกรรมสิทธิ์ในบางส่วน และยังไม่มีการพัฒนาเส้นทางสัญจรและการบริการเพื่ออำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยวตลอดจนมีที่ตั้งห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ทำให้ขาดการเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงจึงเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับบ้านหนองแข็งน้อย เช่น ชุมชนพหุวัฒนธรรม คือ ไทย-เขมรชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการค้นพบกระดิ่งทองคำของช้างหลวงในบริเวณวัดที่เป็นเกาะกลางน้ำ มีการค้นพบเศษกระเบื้องถ้วยกะลาแตกซึ่งอาจบ่งบอกถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่นี้มาก่อน (พะยอม ศรีบุญเรือง, 2564, สัมภาษณ์) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติพันธุ์ไม้เลื้อยชายน้ำเชื่อมต่อกับจุดชมวิวพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่นักท่องเที่ยวสามารถชมทัศนียภาพบนเกาะที่เป็นเนินได้โดยรอบอ่างเก็บน้ำ ชมฝูงนกเป็ดน้ำได้ ปัจจุบันเส้นทางศึกษาธรรมชาติอยู่ในสภาพชำรุดและปล่อยทิ้งร้าง (ภาวิณี ประกอบแสง, 2564, สัมภาษณ์) ส่วนในบริเวณบ้านหนองแข็งน้อยมีการตั้งชุมชนเป็นแนวยาวขนานไปตามเส้นทางคมนาคมได้ภายในหมู่บ้านทั้ง 2 ฝั่ง การเข้าถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางบก มีการเชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคมระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับเส้นทางคมนาคม

สายหลักภายนอกพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพเพียงพอต่อการขยายโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาสื่ออำนวยความสะดวกสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว เช่น พื้นที่จอดรถ ห้องน้ำ ร้านอาหาร และป้ายสื่อความหมาย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำเริ่มต้นจากการนั่งเกวียนมาทางบก มีท่าเทียบเรือเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวในจำนวนมาก อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำในบริเวณใกล้เคียง คือ เขตอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านหนองเข็งน้อย ที่มีลักษณะเป็นหาดทราย ชาวบ้านใช้เป็นที่พักผ่อนอาบน้ำจืด ส่วนรูปแบบเศรษฐกิจของชุมชนนอกจากจะพึ่งพาการทำสวนยางพาราและการประมงแล้ว ภายในชุมชนยังมีร้านค้าและร้านอาหารที่มีศักยภาพ ส่วนแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนบ้านหนองเข็งน้อยจะมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำโลชั่นสมุนไพรจากवानนางคำ ว่านหางจระเข้ และเสลดพังพอน ที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อเป็นการบำรุงและถนอมผิวด้วย แต่ทั้งสองชุมชนทั้งชุมชนบ้านกฤษณา และบ้านหนองเข็งน้อย มีวัฒนธรรมร่วมกันบริเวณฝายน้ำล้น คือ การใส่บาตรเดือนละ 1 ครั้ง การปล่อยปลาและพิธีสมรสปลาเนื่องในเทศกาลวาเลนไทน์ โดยชุมชนส่งปลาบึกมาอย่างละ 1 คู่ การจัดกิจกรรมระดมสมองเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เช่น การผลิตสื่อ การพัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนาและหอยเชอรี่จากชุมชนบ้านโพธิ์กระสังข์ อำเภอบางบาล ทำให้ชื่อเสียงของพื้นที่แถบนี้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและทำรายได้ให้แก่ชุมชนในช่วงเทศกาลกินเจ และวันพระ (เบญจมาศ สุธรรม, 2564, สัมภาษณ์) จากจุดเดินทางของแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมทำให้แหล่งท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำบ้านหนองเข็งน้อยมีศักยภาพตามลักษณะทางกายภาพและต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 5,6,7 ทักษะวิศวกรสังคมในชุมชน (ผู้วิจัย, 2564)

ผลจากการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการสัมภาษณ์รายบุคคลจากคณะผู้นำชุมชนและชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านหนองเข็งน้อย ทำให้ผู้วิจัยและชุมชนในแต่ละพื้นที่ร่วมกันปรึกษาหารือ โดยผู้นำชุมชนพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ปลอยสัตว์ต่างๆ ปลุกต้นไม้ในวันสำคัญ ตลอดจนทำความสะอาดแม่น้ำลำคลอง กำจัดผักตบชวา และวัชพืชอื่นๆ ที่ทำลายระบบนิเวศ โดยพยายามที่จะพัฒนาสถานที่นี้ให้เป็นสถานที่เที่ยวชมและพักผ่อนดูสัตว์น้ำต่างๆ รวมทั้งสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และต้นไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศสดชื่นเย็นสบาย ซึ่งใครที่ได้เข้ามาแล้วพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าอยากมาที่นี่อีก (พะยอม ศรีบุญเรือง, 2564, สัมภาษณ์) และยังมีเชื่อมโยงกับพื้นที่วัฒนธรรมใกล้เคียงเช่น วัดบ้านดอนใหญ่ การลอยกระทงที่บริเวณห้วยคล้า หน้าโรงเรียนนครศรีลำดวน อำเภอวังหิน เป็นต้น มีการแสดงความคิดเห็นผ่านกระบวนการวิพากษ์สังคม และร่วมกันระบุศักยภาพและนำเสนอข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าเขตอนุรักษ์แถบนี้มีศักยภาพมากที่สุดที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมควบคู่กันไป นอกจากนี้ยังมีเส้นทางสัญจรที่เชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงทั้งทางบกและทางน้ำ ข้อค้นพบศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวต่อไป

5.3 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพแหล่งน้ำห้วยคล้าบ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้าบ้านหนองเข็งน้อย ตำบลกฤษณา อำเภوخุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ จากขั้นตอนการร่วมกันค้นหาแหล่งท่องเที่ยว และวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวห้วยคล้า บ้านหนองเข็งน้อย ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีพื้นที่การจัดการกิจกรรมพร้อมและกระบวนการการมีส่วนร่วม โดยเป็นความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวด้านการศึกษาเรียนรู้ และความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544, น.57) ในขณะเดียวกันอาจมีลักษณะของการท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) ที่เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เน้นผลประโยชน์เพื่อชุมชน ดังนั้นการท่องเที่ยวลักษณะนี้จึงเป็นความหวังของชุมชนในด้านการนำรายได้มาสู่ชุมชน (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจ, 2553, น.9) โดยชุมชนร่วมกับนักวิจัยนำมาสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่ยึดหลักการชุมชนมีส่วนร่วมในการนำเสนอแนวทางการออกแบบที่มี

ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม โดยแยกตามประเด็นดังนี้ 1) การสะท้อนสภาพดั้งเดิมของพื้นที่ ได้แก่ การสะท้อนลักษณะทางสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เหมาะสมกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมของพื้นที่ 2) ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ รูปแบบ ขนาด พันธุ์ไม้ท้องถิ่น และการจัดวางองค์ประกอบในพื้นที่ และ 3) การเลือกทำเลที่ตั้ง ได้แก่ ความเหมาะสมและไม่ทำลายธรรมชาติที่มีอยู่เดิม มีการแสดงแนวคิดการวางผังเพื่อเชื่อมโยงการเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวเส้นทางเดินชมวิถีชีวิตในชุมชนบ้านกฤษณาและบ้านหนองเข็งน้อย เส้นทางเดินชมธรรมชาติริมน้ำ และจุดแวะพักชมวิว 2 จุด ที่ฝายน้ำล้นและที่พระพุทธรูปเกาะกลางน้ำ ซึ่งแนวคิดหลักในการออกแบบทางเดินริมน้ำคำนึงถึงรูปแบบและสีที่มีความสมดุลกลมกลืนกับธรรมชาติ ผังภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบเบื้องต้นนำมาจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็นประเด็นการพัฒนาปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรม ผลของการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยชุมชนมีความคิดเห็นและข้อตกลงร่วมกันในการกำหนดรูปแบบและเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางบกระหว่างบ้านกฤษณาและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงโดยเชื่อมโยงกับอำเภอวังหิน นอกจากนี้ชุมชนบ้านกฤษณาและบ้านหนองเข็งน้อยยังได้นำเสนอแนวคิดเพิ่มเติมให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวทางบกและเส้นทางทางน้ำ ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากชุมชนผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงผังภูมิทัศน์แล้วทำการคืนข้อมูลกลับสู่ชุมชนด้วยการจัดเวทีสนทนากลุ่มอีกครั้งเพื่อเสนอรูปแบบแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณแพกลางน้ำของพื้นที่ห้วยคล้าในขั้นตอนสุดท้าย

ข้อสังเกตสำคัญในการจัดเวทีสนทนากลุ่ม คือมีการสรุปข้อมูลในรูปแบบผังมโนทัศน์ (Mind Mapping) ไทม์ไลน์ (Timeline) พัฒนาการและกระบวนการ คือ หน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและเสนอแนะความคิดเห็นที่หน่วยงานมีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหากเป็นช่วงเวลาที่ไม่ติดภารกิจการทำงาน ซึ่งสุนัย แก่นอาสา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกฤษณาได้กล่าวว่า “หน่วยงานภาครัฐจะต้องวางแผนพัฒนาอย่างจริงจังโดยบรรจุในแผนของโครงการประจำปีด้วย” (สุนัย แก่นอาสา, 2564, สัมภาษณ์) และสัมพันธ์กับข้อเสนอของเทิดชาย ช่วยบำรุง ที่ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปัจจุบันถือว่ามีความสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่างๆ บทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวก็เช่นกันถือเป็นบทบาทหนึ่งที่ต้องคัดกรองส่วนท้องถิ่นสามารถถึงความได้เปรียบของทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือในชุมชนมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นแหล่งสร้างรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นไทย (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2555, น.46) ขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นบางหน่วยงาน

ไม่ได้มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนถึงสิ้นสุดการวิจัย จึงเป็นที่น่ากังวลว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตจะมีความเป็นไปได้ของโครงการมากน้อยเพียงใดหากขาดความเห็นชอบจากหน่วยงานท้องถิ่น

6. อภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

การอภิปรายและสรุปผล

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาศักยภาพด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเขตอนุรักษ์แหล่งน้ำห้วยคล้า บ้านหนองเจ็ญน้อย ตำบลกฤษณา อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่การค้นหาแหล่งท่องเที่ยว การค้นหาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การร่วมออกแบบแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ การปฏิบัติการข้างต้น ประกอบด้วยความสัมพันธ์ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ลักษณะกายภาพแหล่งท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชน รูปแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์ทั้ง 3 องค์ประกอบอยู่ภายใต้เงื่อนไขการรบกวนสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนน้อยที่สุด โดยสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นที่ที่ชุมชนมีภูมิทัศน์ที่โดดเด่น มีสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างอ่อนน้อม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2551, น.68) ซึ่งแนวความคิดท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาเขตอนุรักษ์แห่งนี้ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีกระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินการร่วมกันระหว่างชุมชนและผู้วิจัยโดยผ่านทางการประชุมเวทีกลุ่มย่อย และทักษะการมีส่วนร่วมในรูปแบบวิศวกรรมสังคม ผลการศึกษาข้างต้นสามารถอภิปรายผลและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

ภาพที่ 8 องค์ประกอบความสัมพันธ์ของแนวความคิดออกแบบตามวัตถุประสงค์ (ผู้วิจัย , 2564)

ด้านการค้นหาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการระบุที่ตั้งทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน ที่สำคัญคือ แยกบ้านกฤษณา คือ การขาดความอุดมสมบูรณ์ของโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว และไม่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ต่างจากบ้านหนองแข็งน้อยที่นอกจากจะมีจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมแล้วยังมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ ส่วนด้านแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ชุมชนได้มีส่วนร่วมนำเสนอแนวทางการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ผังบริเวณและพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ร่วมระหว่าง 2 ชุมชน คือ แหล่งน้ำห้วยคล้าบ้านหนองแข็งน้อย สอดคล้องกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการพัฒนาด้านพื้นที่เป็นอันดับแรก ได้แก่ การพัฒนาโครงข่ายคมนาคม ระบบการสัญจร และสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอเพียงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในอนาคต (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548, น.3) ส่วนการออกแบบทางเดินชมวิวน้ำ เน้นรูปแบบความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และรบกวนทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุดด้วยการออกแบบขนาดทางเดินให้มีความกว้างที่เหมาะสมร่วมกับรูปร่างเส้นโค้งอิสระที่ทอดตัวขนานกับแนวฝั่งเพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวและรองรับความปลอดภัยขณะเดินชมทิวทัศน์

ปัจจุบันรูปแบบภูมิทัศน์ที่นำเสนอชุมชนทั้ง 2 ชุมชนมีมติยอมรับร่วมกัน แต่ยังไม่สามารถนำไปสู่การดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น นอกจากนี้พื้นที่แห่งนี้ยังอยู่ภายใต้การดูแลและรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน เช่น อำเภอวังหิน อำเภอชุมพวง และองค์การบริหารส่วนตำบลกฤษณา ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ทันที แต่จากนโยบายการสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวที่กระจายจากเมืองหลักสู่เมืองรอง โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564, น.5) ถือเป็นโอกาสที่ดีที่สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษได้ให้ความสนใจ และมีแนวคิดผลักดันการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ถึงแม้จะใช้เวลาในการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่เพื่อผลักดันให้มีการพัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป และชุมชนยังไม่มีกิจกรรมร่วมกันมากนัก ทำให้ความสามัคคีเพื่อพัฒนาชุมชนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การนำกระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาร่วมในทุกกระบวนการวิจัยถือเป็นแนวโน้มที่ดีที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธารทิพย์ ขาวผ่องอำไพ และ อิศักดี อุ่นอารมณ์เลิศ (2553, น.232) ที่กล่าวถึง การร่วมกิจกรรม

อย่างต่อเนื่องทุกกระบวนการของชุมชน เป็นขั้นตอนจะทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจ เกิดความรักและหวงแหนเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนเอง และสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และ พัทรินทร์ เสริมการดี (2556, น.245) ที่ว่า ประเด็นรูปแบบกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น กิจกรรมสนทนากลุ่มนี้เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม มีการเรียนรู้และทำความเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2554, น.10-13) และชูลิทธิ ชูชาติ และคณะ (2554, น.90) ซึ่งเป็นงานที่ให้ข้อมูลพื้นฐานเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีศักยภาพสำคัญในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน ภายใต้การสร้างกิจกรรมทั้งด้านเนื้อหาและการจัดการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน มีการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน จนนำไปสู่การปรึกษาหารือและร่วมหาข้อค้นพบวิธีการแก้ปัญหาด้วยกันโดยชุมชนเอง ซึ่งบทบาทการเข้าร่วมของชุมชนเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบจำนวนการให้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ การเสนอปัญหาความต้องการ และการร่วมแก้ปัญหา ถือเป็นระดับการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการแสดงท่าทีของชุมชน หากแต่ระดับการตัดสินใจยังคงขึ้นอยู่กับหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ชุมชนไม่มีความเข้มแข็งมากพอที่จะผลักดันโครงการด้วยชุมชนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทำให้การขับเคลื่อนเกิดผลได้ดี (ณัฐวุฒิ อัสวโกวิทวงศ์ และ สุขุมภรณ์ จงภักดี, 2548, น.21)

ข้อสังเกตระหว่างการดำเนินกิจกรรมสนทนากลุ่ม และการระดมความคิดด้วยทักษะวิศวกรสังคมพบว่า ความต้องการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนกลับไม่มีการเคลื่อนไหวและเข้าร่วมกิจกรรมเวทีสนทนากลุ่มจากหน่วยงานท้องถิ่นหรือเข้าร่วมน้อย ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความต้องการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับความต้องการและนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นหรือไม่ และภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นกับชุมชนเป็นไปอย่างไรราบรื่นหรือมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อยจึงทำให้โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีมีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างจากการศึกษาของรัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ (2562, น.231-235) ที่เทศบาลและชุมชนเข้าใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดีที่จะมีการผลักดันให้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงควรมีการนำประเด็นดังกล่าวมาพิจารณาในการดำเนินการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายผลทั้งหมดนี้ได้สะท้อนภาพโอกาสในการพัฒนาสู่ความยั่งยืนและข้อจำกัดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายของศักยภาพในพื้นที่เขตอนุรักษ์แหล่งน้ำ ประกอบด้วยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการบริการในบริเวณบ้านกฤษณา มีปัญหาด้านการเชื่อมโยงเรื่องการคมนาคมระหว่างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมหลักและระบบการสัญจรในการเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการผลักดันให้มีการจัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงเป็นอันดับแรกเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก ส่วนการปรับปรุงภูมิทัศน์ทั้ง 2 พื้นที่ควรมีการบูรณาการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ครอบคลุมด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม นอกจากจะเป็นการเพิ่มศักยภาพและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวแล้วยังเป็นการนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชนในอนาคต ส่วนในด้านกระบวนการมีส่วนร่วมการคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่นและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้องมีส่วนสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม จึงควรจะมีการส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนสามารถทำร่วมกันเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ข้อเสนอในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หากพิจารณาในด้านผลกระทบจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในอนาคตหากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ถึงแม้ชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ที่กิจกรรมการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพดั้งเดิมที่อาจสูญหายไป และปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ควรส่งเสริมให้ชุมชนได้รับข้อมูลและความรู้ในประเด็นผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแสวงหาข้อตกลงและมาตรการที่จะป้องกันและรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดเกณฑ์การประเมินและความพร้อมในการพัฒนาแต่ละด้านเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน และยังเป็นการสนับสนุนระบบและกลไกการจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และจากการศึกษาครั้งนี้จึงสามารถนำไปเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของพื้นที่อื่นต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะเป็นการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพราะจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า มีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์อยู่บ้าง และสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด ส่วนทางด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรจะเร่งพัฒนาปัจจัยพื้นที่ให้มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต้องการมาเที่ยวชมความงามทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ชุมชน รวมทั้งทำให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น และอาจเป็นแนวทางให้พื้นที่อื่นมาเรียนรู้จากการถอดบทเรียน โดยเฉพาะสำหรับหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และองค์การบริหารส่วนตำบลท้องถิ่น และอาจเป็นแนวทางในการวิจัยเพื่อพัฒนาในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนานักศึกษาให้เป็นวิศวกรสังคมของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ขอขอบคุณคุณพื่อนอม ศรีบุญเรือง ที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์หลักและให้ข้อมูลในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนเป็นอย่างดีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในเวทีการประชุมวิชาการระดับชาติ วารสาร และกองบรรณาธิการ ที่ช่วยประเมินวิพากษ์ และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงให้บทความนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยปี พ.ศ.2564-2570*.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

กุสุมา บุญกาญจน์ และ ชูวิทย์ สัจฉายา. (2558). *การจัดทำแนวทางอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนแม่น้ำจันทบูร*. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ*.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท วัลลภ จำกัด.

- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2538). *นิเวศวิทยาวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนิกายุจน์ จินใจตรง วารากุล ต้นทนะเทวอินทร์ และ วราพรรณ ผลโพธิ์. (2561). การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงภูมิทัศน์ภูป่าเปาะ จังหวัดเลย. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล*, (25)1, 74-91.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ. (2554). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำอ่าง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ณัฐนิภรณ์ น้อยเสงี่ยม และคณะ. (2562). กระบวนการค้นหาศักยภาพด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล*, (8)1, 50-61.
- ณัฐวุฒิ อัสวโกวิทวงศ์ และ สุขุมารณ จงภักดี. (2548). การฟื้นฟูพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนที่อยู่อาศัยของรัฐ กรณีศึกษา : โครงการเมืองใหม่บางพลีวาระที่ 1 ของการเคหะแห่งชาติ. *วารสารวิจัยและสถาปัตยกรรม/ผังเมือง*, (2005)3, 187-208.
- ถนอม พักเกาะ, ผู้นำชุมชน, 15 พฤษภาคม 2564. (สัมภาษณ์).
- ทิพย์สุตา พันธุ์ศรี และ รมย์จิรา สมผิว. (2552). *รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยที อำเภอมะเอน จังหวัดเชียงใหม่*. (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2555). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. นนทบุรี: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2564). *ความปกติสุขในความปกติใหม่ : การท่องเที่ยวไทยในสถานการณ์ฉุกเฉิน*. กรุงเทพฯ: อนันต์การพิมพ์.
- ธัญพงศ์ สารรัตน์. (2561). ความสำคัญของห้วยสำราญในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างที่มีต่อเมืองศรีสะเกษ. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, (2)2, 7-25.
- ธารทิพย์ ขาวผ่องอำไพ และ อีรศักดิ์ อุ่ณอามณ์เลิศ. (2553). ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีต่อสุขภาวะทางสังคมของคนในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอกุหลาบหมื่น จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปากร ศึกษาศาสตรวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, (1)2, 100-113.

- นงรัตน์ อีสโร. (2564). พระบรมราโชบายด้านการศึกษากับภารกิจของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. *วารสารทหารพัฒนา*, (45)2, 53-63.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). มาช่วยกันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กันเถิด. *จุลสารการท่องเที่ยว*, (15)1, 53-58.
- เบญจมาศ สุธรรม, ผู้นำชุมชน, 1 พฤษภาคม 2564. (สัมภาษณ์).
- ปรณชัย สุพัฒน์. (2551). *โครงการศึกษาคนและสังคมกับการแก้ปัญหาอุทกภัยอย่างยั่งยืนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ “ห้วยสำราญ” จังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ปรณชัย สุพัฒน์. (2558). *ความหลากหลายทางชีวภาพกับการคงสภาพเชิงนิเวศแห่งลุ่มน้ำห้วยสำราญจังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ประจิต สกุนะพัฒน์ และคณะ. (2551). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- ประดิษฐ์ ศิลปบุตร. (2550). *ห้วยสำราญ : แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: ศูนย์ศรีสะเกษศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. (2556). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอกวนโดน และบ้านป่าหน่น อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, (27)83, 97-11.
- ปาริชาติ วิลัยเสถียร. (2543). *ชุมชนศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พนอม ศรีบุญเรือง, ผู้นำชุมชน, 1 พฤษภาคม 2564. (สัมภาษณ์).
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2553). *การท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เพ็ญศรี มีมูลทอง. (2552). *การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนโดยการสร้างจิตสำนึกชุมชนในตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพมหานคร.
- ภาวิณี ประกอบแสง, ผู้นำชุมชน, 1 มิถุนายน 2564. (สัมภาษณ์).
- ภูวดล บัวบางพลู. (2561). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏจังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, (12)2, 91-101.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2544). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (โครงการ BRT).

- รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2562). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอำเภอบัว จังหวัดน่าน. *วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน*, (12)1, 28-41.
- ราณี อิลิชัยกุล และ รชพร จันทรสว่าง. (2560). การพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย. *วารสารดุสิตธานี*, (11)ฉบับพิเศษ, 1-17.
- วรรณ วรชวานิช. (2539). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ. (2548). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- ศราวุฒิ ใจอดทน. (2561). แนวทางการพัฒนากายภาพแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล*, (8)1, 109-125.
- ศิริพร ศรีสัมพันธ์. (2548). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลนครปฐม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และคณะ. (2538). การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท: กรุงเทพมหานคร: รายงานการวิจัยเสนอต่อสภาวิจัยแห่งชาติ.
- สมชัย เบญจขย. (2545). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรการบริหารจัดการป่าชุมชนและการพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้*. เชียงใหม่: กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16.
- สาลีณี ทิพย์เพ็ง และคณะ. (2555). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ : การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนวิถีพุทธคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา*. สงขลา: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- สุนัย แก่นอาสา, ผู้นำชุมชน, 1 พฤษภาคม 2564. (สัมภาษณ์).
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). *การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ. (2564). *แผนพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษ 2564*. มป.ป.: ม.ป.ท..
- อุดมศักดิ์ มะโนประพัฒน์. (2560). ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, (15)2, 17-38.
- อรรถ นันทจักร. (2550). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.